Revija za evropsko pravo: XVI (2014) 1.
©Udruženje za evropsko pravo, Kragujevac

Uroš Ćemalović*

UDK 347.77/.78(4-672EU)
str. 31-47.

TEHNIČKE MERE ZAŠTITE AUTORSKIH PRAVA U INFORMACIONOM DRUŠTVU – DOMETI EU DIREKTIVE 2001/29

Apstrakt

Sistem pravne zaštite intelektualne svojine i, još preciznije, autorskih prava, nastao je u tehnološkom kontekstu u kome su mogućnosti za difuziju autorskih dela bile mnogo ograničenije nego danas. Terminus technicus "autorska i srodna prava" je stvoren sa namerom da se označi celina koja se sastojala od onoga što se inicijalno nazivalo "prava na književna i umetnička dela" (autorska prava) i brojnih monopola koji nastaju u kontekstu stavljanja u promet tih dela (srodna prava). Međutim, stvaranje Evropske zajednice (unije), nove međunarodne organizacije koja je specifična i u pravnom i u političkom smislu, samo je pojačalo – pre svega zbog slobodnog kretanja ljudi, robe i kapitala na njenom unutrašnjem tržištu – potrebu iznalaženja evropskog odgovora na izazove efikasne zaštite autorskih prava. Najbitniji pravni akt usvojen u ovoj oblasti je Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta o usklađivanju određenih aspekata autorskih i srodnih prava u informacionom društvu (Direktiva 2001/29). Širenje dostupnosti i omasovljenje on-line deljenja autorskih dela, koje, po definiciji, ne poznaje državne granice, je nametnulo nužnost međunarodnog pristupa svim povezanim pravnim i tehničkim pitanjima. Drugim rečima, tehničke mere zaštite autorskih prava treba da se razvijaju istom brzinom kao i tehničke mogućnosti za difuziju dela zaštićenih tim pravima. Uzimajući u obzir specifičnosti Evropske unije kao međunarodne organizacije sui generis, ovaj članak se bavi odgovorom koji je ona iznašla na

* Docent na Fakultetu za pravo, javnu upravu i bezbednost Megatrend Univerziteta u Beogradu.

pitanje zaštite autorskih prava u kontekstu savremenih tehnologija. Da bi se odgovorilo tako postavljenom zadatku, prethodno je potrebno da budu rasvetljena neka bitna pitanja odnosa tehničkih mera zaštite i moralnih aspekata autorskih prava (poglavlje 1), da bi zatim EU Direktiva 2001/29 poznata pod skraćenim nazivom „autorska prava i informaciono društvo" bila analizirana iz dva ključna ugla: pitanje definicije tehničkih mera zaštite autorskih prava (poglavlje 2), i aspekti vezani za efikasnost takve zaštite (poglavlje 3).

Ključne reči: Direktiva 2001/29, autorsko pravo, pravo intelektualne svojine, tehničke mere zaštite, informaciono društvo

1. Uvod

Od svih međunarodnih konvencija čiji je cilj zaštita različitih vidova tzv. svojinskih prava, ona koja se tiče autorskih prava se može pohvaliti izuzetnom dugovečnošću.[1] Preciznije rečeno, *terminus technicus* "autorska i srodna prava" je stvoren sa namerom da se označi celina koja se sastojala od onoga što se inicijalno nazivalo "prava na književna i umetnička dela" (autorska prava) i brojnih monopola koji nastaju u kontekstu stavljanja u promet tih dela (srodna prava). Takozvana "konvencija majka" u ovoj oblasti je bila nesumnjiv uspeh, budući da su njeno mesto i domet potvrđeni njenim delimičnim preuzimanjem kroz odredbe Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.[2] Nije neophodno posebno naglašavati nesumnjiv značaj koji je na ovaj način dat autorskim pravima: ona su postala deo korpusa osnovnih ljudskih prava. Pored toga, kako UNESKO (kroz Univerzalnu konvenciju o autorskim pravima) tako i Svetska trgovinska organizacija (kroz Sporazum o aspektima prava intelektualne svojine koji se tiču trgovine, poznat i pod skraćenicom TRIPS[3]) značajno su doprineli internacionalizaciji autorskih prava. 1996. godine, znatno pre eksplozivnog razvoja interneta, dva međunarodna ugovora zaključena u okviru Svetske organizacije za intelektualnu svojinu (SOIS) – Ugovor o autorskim pravima[4] i

[1] Bernska konvencija o zaštiti književnih i umetničkih dela zaključena je 9. septembra 1886. godine.

[2] Član 27. ove Deklaracije, usvojene 1948. godine, predviđa da "svako ima pravo na zaštitu svojih moralnih i materijalnih interesa koji proizilaze iz svake vrste umetničkog, književnog ili umetničkog dela čiji je tvorac".

[3] Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS).

[4] World Intellectual Property Organization Copyright Treaty (WCT).

Ugovor o interpretacijama, izvođenjima i fonogramima[5] – priznala su nesumnjiv značaj primene autorskih prava u numeričkom okruženju.

Kategorija za koju se uobičajio naziv "književna i umetnička dela" i koju pominju ugovori zaključeni pod okriljem SOIS, takođe obuhvata muziku, film, računarske programe, šireći tako polje primene ovih međunarodnih sporazuma i čineći od njih referencijalne pravne akte za budući razvoj sistema zaštite autorskih prava koji bi bio adaptiran na numeričko okruženje. Na ovaj način je u potpunosti zagarantovano mesto koje tehničke mere zaštite autorskih prava zauzimaju u sistemu međunarodnog prava. Međutim, postoji još jedan problem čije dimenzije ulivaju strah – ubediti i ohrabriti suverene države da uzmu u obzir transnacionalni karakter ovog problema, kako bi se uopšte moglo doći do harmonizovanog odgovora na nove izazove za zaštitu autorskih prava. Nažalost, brojni međunarodni pravni instrumenti usvajani u ovoj oblasti često su bili praćeni preprekama koje su se razlikovale po svojoj političkoj ili teorijskoj prirodi, ali su kao zajednički imenitelj imale poreklo u teško pomirljivim interesima. Tako su Sjedinjene Američke Države, poznate po tradiciji[6] zaštite autorskih prava koja odudara od njihove zaštite u tzv. kontinentalnom sistemu, pristupile Bernskoj konvenciji za zaštitu književnih i umetničkih dela tek 1989. godine, više od jednog veka posle njenog potpisivanja. Uz to, eksplozivan razvoj brojnih vrsta materijalnih nosača autorskih dela kojima se omogućava njihovo stavljanje u promet, predstavljao je sve veći izazov za legitimnu i razumljivu nameru da se autorima pruži što šira zaštita.

Uz sve navedene teškoće, širenje dostupnosti i omasovljenje *on-line* deljenja autorskih dela,[7] koje, po definiciji, ne poznaje državne granice, nametnulo je nužnost međunarodnog pristupa svim povezanim pravnim i tehničkim pitanjima. Drugim rečima, tehničke mere zaštite autorskih prava treba da se razvijaju istom brzinom kao i tehničke mogućnosti za difuziju dela zaštićenih tim pravima. Gde je tehnologija oslabila pravo, tehnologija može pomoći i u njegovom ojačavanju. Izazov je, dakle, značajan, budući da su unutrašnji pravni

---

[5] World Intellectual Property Organization Performances and Phonograms Treaty (WPPT).

[6] Za posledice koje razlike između dva velika sistema zaštite autorskih prava imaju na trenutno važeća zakonodavstva u oblasti efikasne zaštite intelektualne svojine, videti Dirrig Edouard: *Limites tenant à la nature des directives et cohérence de l'ordre juridique communautaire: un nœud gordien?,* commentaire de l'arrêt de la CJCE du 3 mars 2005 *Procédure pénale c/ Silvio Berlusconi* (aff. jt. C-387/02, C-391/02, C-403/02), *Revue trimestrielle de droit européen*, 2005, str. 921-957.

[7] Za šire pitanje odnosa piraterije i prava na privatnost, videti: Warren Samuel, Brandeis Louis: Concept of privacy, *Harvard Law Review*, 1890, str. 213; Gavison Ruth: *Privacy and the Limits of Law*, Harvard University Press, 1999, str. 327.

sistemi bili i uglavnom ostaju nesposobni da ponude rešenja za jednu krajnje međunarodnu problematiku.[8] Imajući u vidu specifičnost Evropske unije kao *sui generis* međunarodne organizacije, u ovom članku ćemo se posvetiti analizi odgovora koje je ona iznašla na pitanje zaštite autorskih prava u kontekstu modernih tehnologija. U tom smislu, pošto budu rasvetljena neka bitna pitanja odnosa tehničkih mera zaštite i moralnih aspekata autorskih prava (poglavlje 1), EU (EZ) Direktiva 2001/29 poznata pod skraćenim nazivom "autorska prava i informaciono društvo"[9] će biti analizirana iz dva ključna ugla: prvo ćemo se fokusirati na definiciju tehničkih mera zaštite autorskih prava (poglavlje 2), da bismo se potom posvetili analizi efikasnosti takve zaštite (poglavlje 3).

2. Odnos tehničkih mera zaštite i moralnih aspekata autorskih prava

Specifičnost autorskog prava, kako u okviru šire discipline prava intelektualne svojine, tako i u celokupnom sistemu pravnih nauka, u značajnoj meri počiva u postojanju tzv. moralnih prava[10] autora. Svaka tvorevina duha je *par definitionem* obeležena ličnom kreativnošću autora, odakle potiče tesna veza između tvorca i njegovog dela; naravno, tokom razvoja nacionalnih i međunarodnih normi autorskog prava, ova veza nije mogla da ostane pravno neuređena.[11] Pojedini teoretičari, u nameri da kompletiraju složene sisteme klasifikacije, imaju

---

[8] U istom smislu: Vivant Michel, Maffre-Baugé Agnès: *Internet et propriété intellectuelle: le droit, l'information et les réseaux*, Institut français des relations internationales, juin 2002, Paris, str. 51-58.

[9] Direktiva 2001/29/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 22. maja 2001. godine o usklađivanju određenih aspekata autorskih i srodnih prava u informacionom društvu, *Official Journal of the European Communities* L167, str. 10-19.

[10] U domaćoj teoriji, neki autori moralna autorska prava nazivaju ličnopravnim ovlašćenjima, navodeći da "autorovim idealnim interesima koji se odnose na njegov prestiž i ugled, kao i na intelektualno-emotivnu vezu koja postoji između njega i njegovog dela, autorsko pravo pruža zaštitu putem ličnopravnih ovlašćenja", S. Marković, *Autorsko pravo i srodna prava*, Službeni glasnik, Beograd, 1999, str. 170. Međutim, isti autor dalje navodi da "bez obzira na semantičku problematičnost termina 'moralno pravo', mi ga, u kontekstu autorskog prava, prihvatamo kao ravnopravan sa terminom "ličnopravna ovlašćenja", jer je on, pre svega zahvaljujući francuskom pravu, postao tradicionalan i odomaćen na skoro svim meridijanima sveta". *Ibid.*

[11] Postoje brojne razlike u načinu na koji su moralna autorska prava tretirana u dva velika pravna sistema: anglosaksonskom (u kome se često o ovoj grani prava govori u okviru tzv. "*copyright*" sistema) i kontinentalnom. Međutim, pristupanje Sjedinjenih Američkih Država Bernskoj konvenciji i usvajanje EU Direktive poznate pod skraćenim nazivom "autorska prava i informaciono društvo" (koja u tački 19. preambule navodi da moralna prava autora ostaju izvan harmonizacije nacionalnih pravnih sistema predviđene ovim aktom) svedoče u prilog tezi da se globalne razlike u zaštiti autorskih prava (prevashodno imovinskih, ali sve više i moralnih) postupno smanjuju.

tendenciju da moralna prava autora svrstaju u kategoriju tzv. "prava ličnosti"[12] (u koje spadaju i pravo na ime, lik, poštovanje digniteta), naglašavajući da autorska moralna prava predstavljaju podgrupu ove kategorije.[13] Međutim, duboka specifičnost moralnih prava autora u odnosu na prava ličnosti se očituje u bar tri njihove ključne karakteristike: trajnost prava, visok stepen normiranosti i odvojenost od fizičkih aspekata osobe koja je nosilac prava.

Kada su u pitanju međunarodni pravni akti, zaštita moralnih prava autora se pominje još u članu 6 bis Bernske konvencije, čiji stav 1 predviđa da "nezavisno od imovinskih prava autora i čak posle ustupanja ovih prava, autor zadržava pravo na priznanje da je on tvorac dela i pravo da se protivi svakom iskrivljavanju, sakaćenju i drugoj izmeni dela ili svakoj drugoj povredi tog dela, što bi išlo na štetu njegove časti ili njegovog ugleda". Međutim, odsustvo preciznijih normi o moralnim pravima autora u nekim velikim, sistemskim međunarodnim aktima u oblasti prava intelektualne svojine, ali i često pozivanje na ekonomske razloge, doveli su do čestih kritika moralnih prava u evropskoj pravnoj teoriji. Tako, na primer, M. Vivan i A. Mafr-Bože (*Michel Vivant, Agnès Maffre-Baugé*) navode da "dogmatsko (svakako preterano, ali ponekad branjeno) viđenje ovih prava može voditi ideji o 'nedodirljivosti' dela, koje ne bi trebalo na pretrpi bilo kakav uticaj (bez obzira na njegovu formu i značaj) protivno volji autora".[14] U sličnom smislu, pošto priznaje da su moralna prava ključni aspekt autorskog prava, Evropska komisija u jednom svom saopštenju iz 1996. godine podvlači da "u informacionom društvu, striktna primena moralnih prava autora se čak može pokazati i kontraproduktivnom".[15] Ovaj stav Komisije je našao svoj izraz i u normativnim rešenjima koja sadrži Direktiva 2001/29, u čijoj preambuli (tačka 19) stoji da će "moralna prava nosioci uživati u skladu sa zakonodavstvom država članica i odredbama Bernske konvencije o zaštiti književnih i umetničkih dela, Ugovorom o autorskim pravima SOIS i Ugovorom o interpretacijama, izvođenjima i fonogramima SOIS", te da, stoga "moralna prava ostaju izvan polja interesovanja ove Direktive". Imajući u vidu ogroman značaj svih moralnih prava autora za samo postojanje efektivne i sadržajne pravne zaštite autorskog dela, u ovom poglavlju ćemo nastojati da dokažemo da mere tehničke zaštite različitih

---

[12] U francuskoj doktrini za ova prava se uglavnom koristi naziv "*droits de la personnalité*", dok anglosaksonska teorija koristi termin "*personality rights*"; videti, na primer: De Bellefonds Xavier Linant: *Droits d'auteur et droits voisins,* 2ème éd., str. 18; Cours Daloz, Série Droit privé, Paris, 2004; Gavison, Ruth, *op. cit*., str. 330.

[13] De Bellefonds Xavier Linant, *op. cit*., str. 231.

[14] Vivant Michel, Maffre-Baugé Agnès, *op.cit*., str. 48.

[15] Communication sur le suivi du livre vert, COM(96)568 final, 20-11-1996, str. 27.

moralnih prava autora nisu nespojive sa unutrašnjim tržištem EU i da, štaviše, ova prava mogu uživati zaštitu koja je po svom sadržaju i obimu veoma slična zaštiti imovinskih prava autora. Od usvajanja Direktive 2001/29 prošlo je trinaest godina i rešenja koja sadrži odavno su implementirana u nacionalna zakonodavstva država članica; razumno je očekivati da će se na nivou EU u narednim godinama obaviti i proces značajnijeg usklađivanja moralnih aspekata autorskog prava. Imajući u vidu, sa jedne strane, trenutni nivo konvergencije na unutrašnjem tržištu EU, a, sa druge strane, prirodu samog autorskog prava (nezamislivog bez moralne komponente) i sve veće tehnološke mogućnosti za njegovo kršenje, u redovima koji slede predložićemo neke metode zaštite moralnih autorskih prava u numeričkom okruženju.

Prva, često smatrana kao "klasična" prerogativa koja spada u moralna prava autora je **pravo na objavljivanje dela,**[16] koje podrazumeva da je samo autor taj koji je ovlašćen da javnosti objavi svoje delo.[17] Poseban značaj ovog moralnog prava je u tome što ono omogućava realno uživanje brojnih imovinskih prava autora. Kada je u pitanju numeričko okruženje, pravo na objavljivanje deluje lako primenjivo: ako autorsko delo nije objavio autor (ili treće lice, uz saglasnost autora) ili ako autor nije izabrao način difuzije svog dela, jasno je da se radi o povredi autorskog prava. Kao logična posledica navedenog, moglo bi se smatrati zabranjenim svako izbegavanje ili eliminisanje bilo koje tehničke mere čija je svrha da ograniči ili blokira pristup neobjavljenom delu. Međutim, tu se javlja sledeći problem: smisao prava na objavljivanje je da omogući autoru da odabere trenutak kada će njegovo delo postati dostupno drugima; međutim, ako je autorsko delo već bilo na informacionoj mreži (bez obzira na lokalizaciju, ograničenost pristupa i eventualno postojanje tehničkih mera zaštite), može li se smatrati da je već objavljeno i da je, stoga, pravo na objavljivanje iscrpljeno? Drugim rečima, da li autor koji je dozvolio samo jedan vid pristupa delu

---

[16] O postojanju ovog dela različite države sveta ne daju jedinstven odgovor. Iako Bernska konvencija ne pominje ovo pravo, ono postoji u većini država sveta i njegova sadržina ne varira znatno.

[17] Kako predviđaju mnogi nacionalni pravni sistemi, čak i ukoliko treće lice u dobroj veri dođe u posed materijalnog nosača autorskog dela, autor može zahtevati da mu se on vrati u posed ukoliko delo nije objavljeno. Pored toga, postoji i široko rasprostranjeno shvatanje po kojem je "ovlašćenje na objavljivanje dela obuhvaćeno imovinskopravnim ovlašćenjima", jer "nijedno imovinskopravno ovlašćenje nije moguće vršiti, a da delo ostane neobjavljeno", S. Marković, *op. cit*., str. 175. Međutim, "ipak ima određenih razloga za postojanje posebnog ličnopravnog ovlašćenja na objavljivanje dela", budući da je "objavljivanje dela od prelomnog značaja za idealne interese autora", kao i da "postoje slučajevi u kojima je objavljivanje nezavisno od vršenja imovinskopravnih ovlašćenja". *Ibid*.

zadržava pravo da se protivi drugim modalitetima objavljivanja?[18] Odgovor na postavljena pitanja bi bacio svetlo i na dilemu o dopuštenosti tehničkih mera čiji je cilj da spreči i/ili ograniči akte koje nije dozvolio nosilac moralnog prava. Nažalost, brojne sudske odluke[19] koje su donete u ovakvim slučajevima uopšte nisu primenjive u numeričkom okruženju. Kada je u pitanju internet, moguća su dva odgovora; sa jedne strane, može se tvrditi da je granica između privatne i javne sfere pređena kada je delo "na redovan način" učinjeno dostupnim na mreži; međutim, ako je akt postavljanja autorskog dela na mreži podrazumevao nameru da se delo učini dostupnim ograničenom/zatvorenom broju korisnika,[20] ili ako je, *a fortiori*, "mesto susreta" ovih korisnika zaštićeno tehničkim merama čija je svrha da blokira pristup svim drugim korisnicima, da li se i u tom slučaju radi o objavljivanju koje dovodi do iscrpljivanja prava? Odgovor može biti nađen kroz primenu (2) klasičnih, "prenumeričkih" pravila autorskog prava, i to ne onih koja se tiču moralnih, već pravila koja se odnose na imovinska prava autora. Pre ovoga, potrebno je usvojiti (1) i jednu prethodnu teorijsku pretpostavku, koliko nam se čini jedinu koja u ovoj situaciji može stati na put beskrajnim i neplodotvornim raspravama o pravnoj prirodi interneta.

1) Prvi korak ka rešenju koje predlažemo podrazumeva usvajanje pretpostavke da je svako autorsko delo učinjeno dostupnim u numeričkom okruženju definitivno i neopozivo objavljeno, bez obzira na postojanje i efikasnost tehničkih mera čija je svrha da spreče ili ograniče akte nedozvoljene od strane nosioca moralnog prava, tj. pristup delu, njegovo umnožavanje i, konačno, njegovo objavljivanje drugom tehnikom ili na drugoj lokaciji u sajber-prostoru.

2) Zatim, shodnom primenom odredbi primenjivih na ugovore o korišćenju dela, autor može utvrditi modalitete objavljivanja dela u svakom opsegu širem od okvira u kome je delo prvobitno objavljeno. Sudska odluka doneta 2001. godine pred francuskim sudom više instance u slučaju *L'Île aux enfants*, koja je primenila slično rešenje na televizijsko emitovanje, je u velikoj meri primenjiva na internet.

---

[18] Tipičan primer je situacija kada je autor dozvolio objavljivanje svog pisanog dela na internetu, ali ne i njegovo štampanje i umnožavanje.

[19] Na primer, "pravo autora na objavljivanje dela zabranjuje da fotografije objavljene u štampanom magazinu budu objavljene na televiziji", *Revue internationale du droit d'auteur* (RIDA), 1982, n° 108, str. 126; takođe, "pisano delo sačinjeno za potrebe televizijskog programa ne može biti objavljeno u formi knjige", RIDA, 1972, n° 73, str. 223; navedeno prema De Bellefonds Xavier Linant, *op. cit*., str. 237.

[20] Ovde, primera radi, možemo navesti slučaj pesme objavljene na nekom web-forumu, koja je dostupna samo korisnicima koje je autor na to ovlastio i/ili korisnicima koji su u posedu izvesne lozinke ili su u stanju da na drugi legalan način ispune neki uslov korisničke autentifikacije.

Kako sud navodi u obrazloženju svoje odluke, "u ovom slučaju se ne radi o pravu na objavljivanje, koje se iscrpljuje prvim javnim saopštavanjem (…) ograničenja koja su postavljena na inicijalno objavljivanje dela tiču se pravnih prerogativa koja su povezana sa pravom na korišćenje dela".[21] Imajući u vidu način na koji je problem televizijskog emitovanja i reemitovanja rešen u ovom slučaju, ne postoje pravni ni tehnički razlozi da sličan princip ne bude primenjen na dela koja se čine *on-line* dostupnim prvo u užem/zaštićenom, a potom u širem/neograničenom numeričkom opsegu. Jedini problem koji ovo rešenje sa sobom nosi je više ekonomski i organizacioni nego pravni: naime, neophodno je postojanje takvog poslovnog okruženja koje je voljno i sposobno da ovakva pitanja, kada god je moguće, rešava ugovorima o korišćenju dela. U svakom slučaju, protivpravnim bi se smatralo zaobilaženje ili eliminisanje svake tehničke mere čiji je cilj zaštita autorskih prava (u ovom slučaju, predviđenih ugovorom). Pored toga, postoji još jedna ključna prednost predloženog rešenja. Naime, ono bi bilo veoma lako primenjivo u pravu EU, budući da se uklapa u normativni okvir Direktive 2001/29 koja se odnosi na imovinska, ali ne i moralna prava autora.[22] Iako može da deluje kao pravna ekvilibristika koja moralna prava autora pretvara u imovinska samo da bi se izvesne prerogative autora mogle podvesti pod pravna rešenja sadržana u Direktivi, ovo rešenje itekako uživa teorijsko uporište u klasičnoj doktrini autorskog prava. Naime, znatno pre stupanja na snagu ovog evropskog pravnog akta kojim su usklađena nacionalna zakonodavstva u oblasti autorskih prava u informacionom društvu, doktrina je bila sasvim jednoglasna u stavu da "nijedno imovinskopravno ovlašćenje iz subjektivnog autorskog prava nije moguće vršiti, a da delo ostane neobjavljeno".[23] Stoga je, uz postojeći okvir zaštite imovinskih prava autora, razumno pretpostaviti da će buduća zakonodavna aktivnost u Evropskoj uniji na sveobuhvatan način urediti i moralnu komponentu autorskih prava.

Druga bitna komponenta moralnih autorskih prava je **pravo na poštovanje dela** koje, uglavnom, podrazumeva dva aspekta: a) pravo autora da delo bude javno objavljeno u obliku u kome ga je autor i kreirao, bez ikakve intervencije nosioca/laca imovinskih prava ili vlasnika materijalnog nosača dela (*pravo na poštovanje integriteta dela*) i b) pravo autora da delo bude objavljeno na način koji

---

[21] Odluka u slučaju *L'Île aux enfants*, Tribunal de grande instance, Paris, 14.02.2001; obajvljeno u *Communication commerce électronique* 03/2001, http://www.lexisnexis.fr/droit-document/sommaire-article/communication-commerce-electronique/communication-commerce- electronique-mars-2001-n-3.htm (pristupljeno 24.02.2014.).

[22] Videti fusnotu 11. ovog rada i tačku 19. preambule Direktive 2001/29.

[23] S. Marković, *op. cit*., str. 175.

ne nanosi štetu intelektualno-emotivnoj prirodi dela (*pravo na poštovanje duha dela*).

a) Informaciona obrada autorskog dela može podrazumevati brojne povrede njegovog integriteta. Često može doći i do sledeće paradoksalne situacije: izvesne tehničke mere zaštite (na primer, neke tehnike enkripcije ili tetoviranja dela koje obavlja distributer, kako bi onemogućio kopiranje sa tog nosača) mogu predstavljati kršenje prava na poštovanje dela ako ih nije odobrio autor. Razlog je u tome što, preduzimanjem ovakvih mera, nosilac imovinskog prava može ugroziti shvatanje koje autor ima o odgovarajućem načinu objavljivanja dela. I u ovoj situaciji jedino primenjivo rešenje je sačinjavanje preciznog ugovora, kojim bi se rešilo pitanje tehničke mere zaštite koja bi bila u skladu sa intelektualnim, estetskim i drugim shvatanjima autora. Pored toga, "uključivanje autorskog dela u neku, uglavnom interaktivnu, multimedijalnu kreaciju, pretpostavlja i promenu načina na koje se delo prezentira (drugačiji okvir, različita numeracija stranica…), pa čak i njegovu direktnu transformaciju (promenu boja, distorziju oblika…) te, u svakom slučaju, podrazumeva izvesni razvojni odmak od izvornog dela".[24] Ovom zaključku može se samo dodati da "izvesni razvojni odmak" podrazumeva i svaki postupak kompresije, sa ciljem da smanji prostor koje delo zauzima na materijalnom nosaču.

b) Kada je u pitanju pravo na poštovanje duha dela, situacija je znatno složenija; delo, samo po sebi, ostaje netaknuto, ali je stavljeno u kontekst koji je iskrivljen i udaljen od shvatanja i namera autora. U doktrini su čak kategorizovane i tri devijacije dela koje mogu nastati u numeričkom okruženju: 1. politička (na primer, ako je autorsko delo bez prethodne saglasnosti autora citirano, u izvesnom ideološkom kontekstu, na web-stranici političke stranke); 2. moralna (na primer, ako je delo bez pornografskih elemenata stavljeno u takav kontekst) i 3. estetska (kada način predstavljanja dela ne uvažava namere autora).[25] Jedina tehnička mera koja bi se ovde mogla predvideti (ako se, naravno, isključe mere kontrole pristupa i umnožavanja) bi bila mera kojom bi se osiguralo prepoznavanje izvornog dela koje je stavljeno u iskrivljeni kontekst. U celini posmatrano, prerogative autora koje se tiču prava na poštovanje dela se, u numeričkom okruženju, mogu štititi brojnim tehničkim merama; u svakom slučaju, da bi se izbeglo pitanje dopuštenosti takvih mera i kako bi se rešili eventualni sukobi nosilaca imovinskih i moralnih autorskih prava, najbolje rešenje je zaključivanje preciznog ugovora. Neki autori su čak predložili i model

[24] Vivant Michel, Maffre-Baugé Agnès, *op.cit*., str. 49.

[25] Bresse Pierre, u saradnji sa Kaufman Gautier, *Guide juridique de l'Internet,* éd. Vuibert, 2001, str. 246.

jedne takve ugovorne odredbe, kao što je to sledeće rešenje koje se odnosi na izradu web-stranice: "sama priroda dela, koja podrazumeva interaktivnost i evolutivnost, kao i tehničke i ekonomske nužnosti njegovog korišćenja u kontekstu supranacionalnih mreža, čine da delo ne može biti smatrano nedodirljivim i nepromenljivim; autor izjavljuje da je ovoga u potpunosti svestan i svoje delo predaje na upotrebu uz puno poznavanje ovih činjenica".[26] Predviđanjem ovakvih ili sličnih ugovornih odredaba bi se – slično kao i u slučaju prava na objavljivanje, do donošenja sveobuhvatnih propisa na nivou Evropske unije koji bi zamenili ili dopunili postojeću Direktivu 2001/29 – pitanje moralnih prava autora još jednom rešilo kroz njihovo povezivanje sa oblastima u kojima već postoji ekstenzivna harmonizacija nacionalnih pravnih sistema.

Kada je u pitanju **pravo na paternitet** kao komponenta moralnih autorskih prava, njime se garantuje da uz delo bude naznačeno ime autora. Tehničke mere koje mogu osigurati poštovanje ovog prava u numeričkom okruženju su, najčešće različite tehnike tzv. tetovaže, ali i neki postupci enkripcije. Ugovor o autorskim pravima zaključen u okviru SOIS i Direktiva 2001/29 predviđaju zaštitu prava na paternitet korišćenjem sintagme "informacije o pravnom režimu", uz naglašavanje da se radi o informacijama koje omogućavaju da se identifikuju autor, "delo ili drugi predmet zaštite".[27] U praksi, često se radi o internet linku koji može povrediti pravo paterniteta kada vodi do zaštićenog sadržaja, a pri tome sakriva podatke o autoru. Kada se, dakle, radi o zaštiti moralnih prava u užem smislu, svaka tehnička mera čiji je cilj da se ime autora pridruži autorskom delu se može smatrati dozvoljenom, čak i u pravnom sistemu koji, kao što je to trenutno slučaj sa evropskim, delimično ignoriše autorska moralna prava.

3. Definicija tehničkih mera zaštite autorskih prava

Tehničke mere i postupci koji mogu biti primenjeni da bi se zaštitila dela čiji tvorci uživaju neko autorsko ili srodno pravo su toliko brojni da je svaka njihova definicija koja bi pretendovala na iscrpnost unapred osuđena na neuspeh. Pored toga, situacija se dodatno komplikuje zbog činjenice da međunarodni dokumenti u ovoj oblasti navode da se radi o "pravnoj zaštiti tehničkih mera zaštite",[28] što dovodi do izražene potrebe teoretičara da analiziraju domet i značenje reči

---

[26] Vivant Michel, *Les contrats du commerce électronique,* Paris, Litec, 1999, str. 49.

[27] Član 7-2 Direktive 2001/29.

[28] U tom smislu: Herubel Marc, Tarrier Franc, *Mesures techniques de protection des œuvres et DRMS – première partie: un état des lieux, janvier 2003,* Rapport n° 2003-02-(I) du Ministère français de culture et de communication, étude établie par Philippe Chantepie, Chargé de mission à l'Inspection Générale de l'Administration des Affaires Culturelles, str. 47.

"pravna",[29] ostavljajući tako malo prostora za pitanje koje nas ovde interesuje: koji je predmet te pravne zaštite? Čak i bez posebne analitičke akribije,[30] možemo konstatovati postojanje dva "sloja" zaštite: "dela i drugi predmeti" su zaštićeni tehničkim merama zaštite, koje, sa svoje strane, uživaju "pravnu zaštitu od zloupotrebe". Ovako definisan sistem zaštite samo prividno deluje tautološki, ali to, u svojoj suštini nije; ovde se uspešno može primeniti metafora sendviča: između dva entiteta pravne prirode (dela kao predmet zaštite, sa jedne strane i pravna zaštita od zloupotrebe, sa druge) nalazi se entitet tehničke prirode. Funkcionisanje celine sistema – što, teorijski, deluje sasvim prihvatljivo – umnogome zavisi od središnjeg elementa koji povezuje dva sloja. Drugim rečima, uspeh pravnih instrumenata ovde zavisi od ispravnog shvatanja tehnoloških i njihovog valjanog integrisanja u celinu. U svakom slučaju, nepotrebno je posebno isticati da je priroda pravne zaštite usko povezana sa tipom tehničke mere koja se primenjuje.

3.1. Tehnički i nužno privremeni karakter definicije

Neki tehnički postupci su stvoreni u nameri da odgovore potrebi da se ime autora pridoda samom delu, drugima je cilj pominjanje uslova za korišćenje dela ili bezbedna transmisija dela; neki postupci su isključivo usmereni na numeričko okruženje, a neki se mogu primenjivati i u širem kontekstu. Sve pomenute tehnologije čine sastavni deo tehničkih mera zaštite autorskih dela. Sa druge strane, za njihov razvoj su karakteristične velika brzina i nepredvidljivost: gotovo je nemoguće predvideti tehničke mere koje će doneti naredne decenije. U svakom slučaju, nameće se zaključak da su okolnosti van njihove sfere uticaja nametnule pravnicima potrebu da streme ka najširoj mogućoj definiciji tehničkih mera, imajući pre svega u vidu potrebu da takva definicija treba da bude primenjiva u najvećem mogućem broju slučajeva. Pored toga, ta definicija će nužno stalno ostati i privremena, u izvesnoj meri nedovršena i u svakom trenutku podložna tome da bude prevaziđena.

---

[29] Omiljena pravna nedoumica među teoretičarima je pitanje da li je dovoljno ograničiti se na krivične mere. Čini se da negativan odgovor, podstaknut stavom Komiteta Saveta Evrope za cyber-kriminalitet, još uvek nema velike šanse da odnese prevagu.

[30] Prve naznake jednog takvog pristupa možemo, u začetnom stadijumu, pronaći u studiji Vivant M., Le Stanc, C. et alii, *Lamy Informatique et Réseaux,* Paris, Lamy, éd. de 2002, n° 2643, citirano prema Vivant, M., Maffre-Bauge A., *op. cit*., str. 56.

3.2. Iscrpno ili indikativno nabrajanje?

Direktiva 2001/29 u stavu 3, član 6, optira za indikativno nabrajanje: "Za potrebe ove Direktive, pod 'tehničkim merama' podrazumeva se svaka tehnologija, sredstvo ili sastavni deo…", veoma vešto tako izbegavši zamku da nespretno pokuša nabrajanje *numerus clausus*, zamku u koju je, primera radi, upala jedna od ranijih verzija nacrta francuskog zakona o prenošenju direktive u unutrašnji pravni poredak, predloživši ovako formulisano konfuzno nabrajanje: "*svaka tehnologija, proizvod, aparatura, mera, sastavni deo, sredstvo ili način...*".[31]

Sa druge strane, pristalice "slobodnog softvera" su predložile normativno prilagođavanje – koje bi se moglo smatrati savršeno legitimnim sa stanovišta interoperabilnosti sistema – čija se suština sastoji u preciziranju da: "protokol, format, metoda enkripcije, metoda sakrivanja ili transformacije kao takvi ne predstavljaju tehničku meru u smislu ovog Zakona".

Međutim, i pored poštovanja principa interoperabilnosti, ovaj predlog je veoma opasan zbog svog prenaglašeno tehničkog karaktera, imajući u vidu da je podložan tome da bude veoma brzo prevaziđen, pa i zloupotrebljen da bi se opravdalo prevarno postupanje. Pored toga, ovaj primer veoma dobro ilustruje činjenicu da, pri definisanju tehničkih mera zaštite, biti previše iscrpan uvek znači – raditi protiv autora i, u širem smislu, protiv nosilaca autorskih prava. Iz svega navedenog može se zaključiti da je nesumnjivo najbolji pristup onaj koji se sastoji u davanju definicije koja sadrži samo indikativno nabrajanje.

4. Efikasnost zaštite autorskih prava

Veoma brz razvoj inovativnih tehnologija tokom poslednjih decenija dvadesetog veka je, bez svake sumnje, snažno uticao na svetsku ekonomiju. Rađanje fenomena koji se najčešće označava sintagmom "informaciono društvo" je možda najbolji primer ovakvog dubokog, transformativnog uticaja. U tom kontekstu, nameće se potreba da se nacionalna i nadnacionalna normativna rešenja prilagode novoj realnosti; u okviru Evropske unije, samit Evropskog saveta održan u Lisabonu marta 2000. godine je bio trenutak u kome je EU zvanično započela proces tranzicije ka kompetitivnoj i dinamičnoj ekonomiji, zasnovanoj na rastu. Istovremeno, stari i dobro poznati pravni instituti, pre svih institut svojine, morali su da pretrpe duboke mutacije; krajem 19. veka, već je i samo priznavanje, na međunarodnom nivou, prava intelektualne svojine donelo

---

[31] Maillard Thierry, La réception des mesures techniques de protection des œuvres en droit français: Commentaire du projet de loi relatif au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information, Légipresse 2004, n°208, II, str. 8-15.

značajne promene. Istorijski i pravno posmatrano, sama mogućnost postojanja svojine nad nematerijalnim dobrima predstavljala je malu idejnu revoluciju.[32] Čini se, međutim, da je ta revolucija i dalje daleko od svog kraja: trenutni razvoj informacionih mreža je doveo do rađanja čitavog niza pravnih, ekonomskih, političkih, pa čak i filozofskih nedoumica. Tačnije, ovde se radi o mogućnosti široke difuzije dela koja predstavljaju tvorevine ljudskog duha, opasnosti od banalizacije ranije sakro-sanktnog akta kreacije, modifikaciji "odnosa razmene u korist auditorijuma (...) koja stvara utisak da je vrednost autorskih prava potpuno nestala u numeričkom okruženju",[33] borbi suprotstavljenih interesa tvoraca i korisnika autorskih dela, borbi koja često dobija formu sukoba između dve duboko nepomirljive socio-političke koncepcije. Ova konfrontacija se može veoma dobro ilustrovati jukstapozicijom dve odredbe preambule Direktive:

"autori, interpretatori ili izvođači, da bi uopšte mogli da nastave svoj kreativni i umetnički rad, treba da uživaju pravo na odgovarajuću naknadu za svako korišćenje njihovih dela, kao što i isto pravo treba da uživaju producenti, kako bi mogli da finansiraju napred pomenuti rad (...) Efikasna zaštita prava intelektualne svojine je neophodna da bi se mogla osigurati takva vrsta naknade i da bi se omogućio zadovoljavajući povraćaj uloženog",[34] ali je, istovremeno, neophodno "promovisati široku distribuciju znanja i kulture kroz zaštitu dela i drugih predmeta zaštite, pritom predviđajući izuzetke ili ograničenja u javnom interesu, i to u cilju obrazovanja i podučavanja".[35]

Međutim, potrebno je imati u vidu i da Evropska unija – kao forma političkog organizovanja koja se zasniva na principima specijaliteta i supsidijarnosti, a čija je zakonodavna aktivnost uvek bila označena pragmatizmom, a veoma često za cilj imala uređenje ekonomskih pitanja – nije mogla da donese obavezujuća pravila za sve probleme u ovoj oblasti. I pored opšteg karaktera njenih odredaba, Direktiva "autorska prava i informaciono društvo" predstavlja odlučujući napredak i "najznačajniji set mera koja je Evropa usvojila (...) u oblasti autorskih

---

[32] Ovde je potrebno posebno podvući tvrdnju izrečenu u tački 9. preambule Direktive 2001/29: "intelektualna svojina se priznaje kao integralni deo svojine u širem smislu".

[33] Soufron Jean-Baptiste, Les limites de la protection technique des données numériques – la directive 2001/29/CE du Parlement Européen et du Conseil du 22 mai 2001 sur l'harmonisation de certains aspects du droit d'auteur dans la société de l'information, DESS Droit de Multimédia et des Systèmes d'Information, Université de Strasbourg III Robert Schuman, 25 mai 2002, str. 1, http://soufron.free.fr/files/techniques.pdf.

[34] Tačka 10. preambule Direktive 2001/29.

[35] Tačka 14. preambule Direktive 2001/29.

prava",[36] kako navodi Fric Bolkeštajn (*Frits Bolkestein*), bivši Komesar EU zadužen za unutrašnje tržište. Ovde je takođe potrebno naglasiti da je prilikom usvajanja Direktive, princip institucionalne ravnoteže u okviru EU primenjen na gotovo savršen način: akt je usvojen u postupku saodlučivanja, dok su kako Evropski parlament tako i Komisija i Savet igrali "ključnu ulogu"[37] tokom njegove izrade. Iz svih navedenih razloga, može se pouzdano zaključiti da su ispunjeni svi uslovi da Direktiva ostvari presudan uticaj na budući razvoj autorskog prava Evropske unije.

Ukoliko ostavimo po strani poglavlja I[38] i IV[39] Direktive koja su opšteg karaktera, postaje očigledno da ona sadrži dva velika normativna bloka: prvi, koji definiše prava titulara i izuzetke u prilog korisnika[40] i drugi, koji se odnosi na tehničke mere zaštite i režim autorskih prava. Iz ovog razloga, akribičan teorijski pristup bi mogao da navede na zaključak da bi, na ovom mestu, trebalo ignorisati odredbe prvog normativnog bloka i isključivo se orijentisati na tehničke mere u užem smislu (to jest, na član 6. Direktive). Ovakav pristup bi, možda, mogao da donese izvesne nove pravno-teorijske zaključke, ali bi ostavio sasvim po strani sve druge meta-pravne aspekte pitanja pravne zaštite autorskih prava u numeričkom okruženju. Drugim rečima, prepreke za efikasnu primenu tehničkih mera zaštite autorskih prava koje se nalaze kako u samom teorijskom konceptu autorskih prava (problem intrisečnih protivrečnosti) tako i u već stečenim pravima trećih lica (problem pravedne ravnoteže) nužno će iziskivati odgovor koji je uvek prilagodljiv tehnološkim i ekonomskim promenama. Da bi se ostvarila maksimalna efikasnost u zaštiti prava, teorijski najbolje rešenje bi predstavljalo potpuno međunarodno usklađivanje normativnog okvira u svim oblastima koje se tiču povreda autorskih prava i tehničkih mera njihove zaštite. Međutim, i pored toga što neki postojeći akti klasičnog međunarodnog prava, kao što je Sporazum Svetske organizacije za intelektualnu svojinu,[41] sadrže

---

[36] La Commission européenne, Press releases, La commission se félicite de l'adoption par le Conseil de la directive sur le droit d'auteur dans la société de l'information, le 9 avril 2001, str. 1.

[37] Tekst Direktive usvaja devet tzv. kompromisnih amandmana koje je izglasao Evropski parlament na svom plenarnom zasedanju februara 2001. godine. Pored toga, akt u celini je usvojen konsenzusom, *Ibid*.

[38] Poglavlje definiše cilj i oblast primene Direktive.

[39] Poglavlje sadrži zajedničke odredbe.

[40] Radi se, sa jedne strane, o izuzetku u prilog korisnika mreža i, sa druge strane, o iscrpnoj listi fakultativnih izuzetaka od prava autora.

[41] Ovaj Sporazum je potpisan 20. decembra 1996. godine, sa ciljem da se svojinsko-pravna zaštita književnih i umetničkih dela prilagodi savremenom pravnom i tehnološkom okviru. Odredbe koje nas ovde interesuju se mogu naći u članu 8, koji pominje "isključivo pravo ... (autora) da

izvesne opšte odredbe posvećene tehničkim merama zaštite, možemo se u potpunosti složiti sa Perenom (*Perrin*) da se "još uvek nalazimo u periodu traganja za pravim rešenjima, jer (...) u ovom trenutku, bilo da se radi o muzičkoj ili kinematografskoj industriji, izbor mera koje bi bile preduzete još uvek nije načinjen".[42] Član 6, stav 2 Direktive predstavlja dobar primer potpune harmonizacije; prilikom prenošenja ove norme u svoje unutrašnje pravne poretke, države članice su bile u obavezi da formulaciju odredbe skoro doslovno unesu u domaće zakonodavstvo. U kontekstu brzog tehnološkog razvoja, nema sumnje da bi iscrpno nabrajanje, kombinovano sa velikom preciznošću mera primenjivih na svaku od mogućih situacija, rizikovalo da bude veoma brzo prevaziđeno. Bez ulaženja u pravno-tehničke detalje, u ovoj odredbi se može uočiti lajtmotiv evropskog zakonodavca: da bi aktivnost bila nedozvoljena, potrebno je da je isključivi ili pretežni cilj nekog "sistema, proizvoda ili sastavnog dela" da se zaobiđe ili "olakša zaobilaženje" tehničke mere zaštite autorskog prava. Upravo u ovoj tački nalazimo se pred možda najrečitijim dokazom o tome koliko je teško postići harmoniju (ili, bar, suživot) prava i tehnologije. Ovo se može dokazati kroz dva primera: 1) kako ćemo znati da li je pretežni cilj izvesne tehnologije da omogući zaobilaženje zaštite? Kako postupiti kada je tehnologija stvorena u nameri postizanja sasvim dozvoljenog i legitimnog cilja, ali njena primena može voditi brojnim zloupotrebama? 2) Šta činiti sa tehnologijom stvorenom isključivo sa dozvoljenim ciljem, ali čiji delovi mogu (pretežno ili isključivo) biti upotrebljeni da bi se olakšalo zaobilaženje zaštite? Duboku zabrinutost posebno izaziva činjenica da će sudije koji čine sastavni deo 28 različitih (delimično harmonizovanih) pravnih poredaka biti u poziciji da daju odgovore na ova pitanja. U tom kontekstu, ogroman značaj će imati sudska praksa koju će, u cilju tumačenja odredbe člana 6, stav 2 Direktive, iznedriti Sud pravde EU. Ovde se samo može ponoviti zaključak do koga smo već došli: Direktiva bi postigla veću efikasnost svojih normativnih rešenja da su, pri definisanju akata koji mogu voditi zaobilaženju tehničkih mera zaštite, korišćeni nešto opštiji pojmovi.

Relativno lakonska odredba člana 6, stav 1 Direktive je, na sreću, izbegla svaku vrstu nabrajanja, čak i indikativnog, mogućih formi ili modaliteta zaobilaženja neke tehničke mere zaštite; međutim, ona zahteva efikasnost zaobilaženja, implicitno upućujući na član 6, stav 3. Pored toga, potrebno je da osoba nastoji da

---

dozvoli svako objavljivanje svog dela elektronskim ili ne-elektronskim putem" i u članu 11, koji definiše "obaveze koje se tiču tehničkih mera".

[42] Perrin Herwann: *La gestion des DRM en perspective*, Université René Descartes - Paris V, 2009, str. 5.

zaštitu zaobiđe "znajući ili imajući osnova da misli" da se radi o meri čiji je cilj zaštita.

Kao što smo nastojali da dokažemo u ovom poglavlju, pitanje efikasnosti zaštite autorskih prava u velikoj meri zavisi od tehnološkog razvoja i njegovog prilagođavanja različitim pravnim zahtevima. Međutim, ključni izazov u ovoj oblasti, koji se tiče celine pravnog sistema EU u oblasti intelektualne svojine, je primena Direktive na internet. I pored značajnih napora u pravcu njihove harmonizacije, nacionalna zakonodavstva država članica EU u oblasti autorskih prava ostaju bitno različita; istovremeno, kada je postavljeno na internet, autorsko delo je u principu dostupno korisnicima sa teritorije svih država EU, dok isto delo može biti zaštićeno tehničkom merom integrisanom iz neke druge države članice. Da li će postojeća opšta pravila međunarodnog privatnog prava – sadržana u međunarodnim i evropskim konvencijama – i ograničena harmonizacija autorskih prava u EU biti u stanju da odgovore na pitanje prava primenjivog u ovakvim situacijama? Odluka visoke francuske sudske instance u čuvenom predmetu "Yahoo!"[43] jasno pokazuje da nacionalni sudovi uglavnom automatski (moglo bi se čak reći – instiktivno) primenjuju domaće pravo. Kako tvrde Lusuarn, Burel i De Varej-Somier (*Loussouarn, Bourel, De Vareilles-Sommieres*) "umesto alternativne, kumulativne ili distributivne primene različitih zakona koji se na slučaj odnose, a u odsustvu transnacionalnih materijalnih odredaba ili pravila o rešavanju sukoba zakona (...) biće najčešće primenjivana nadležnost *lex fori*".[44] Drugim rečima, evropsko pravo u ovoj oblasti "deluje više fragmentarno nego zajedničko".[45] I pored značajnog napretka koji je u pravnom sistemu EU donelo usvajanje Direktive "autorska prava i informaciono društvo", tehnološki izazovi efikasnoj zaštiti autorskih prava će nametati stalna prilagođavanja i iziskivati kreativna rešenja.

---

[43] Tribunal de grande instance de Paris, Ordonnance de référé du 20 novembre 2000, UEJF, LICRA c/Yahoo!

[44] Loussouarn Yvon, Bourel Pierre, De Vareilles-Sommieres Pascal: *Droit international privé,* 8ème édition, Dalloz précis, Paris 2004, str. 549.

[45] Lorrain Anne-Catherine, Les mesures techniques de protection du droit d'auteur et des droits voisins: quel rôle pour les États membres?, *Droit & Nouvelles technologies* 1/2002, str. 2.

Uroš Ćemalović, PhD.*

Tehnical Measures for Copyright Protection in the Information Society – Impact of the EU Directive 2001/29

Summary

The system of the legal protection of intellectual property rights and, more specifically, copyright, was originally designed in a technological context where opportunities for the dissemination of works were much more limited than today. The terminus technicus "copyright and neighboring rights" was created to designate the whole of what was originally called "rights on literary and artistic works" (copyright) and many monopolies that arise due to the dissemination of these works (neighboring rights). Furthermore, the creation of the European Community (Union), a new international organization specified by an indisputable legal and political originality, significantly increased – mainly due to the freedom of movement in the Internal Market – the need for a European response on the issues of the protection of copyright. The most important act adopted in this regard is the Directive of the European Parliament and of the Council on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society. The unprecedented growth of means of mass online communication of works that, by definition, do not recognize state borders, necessarily imposed an international perspective to the technical and legal efforts. In other words, technical measures for the protection of copyright must be developed as fast as the technical means of communication of the works protected by these rights. Given the specificity of the European Union as a sui generis international organization, this article focuses on its answer given to the question of copyright in the context of modern technologies. Therefore, after clarifying some important aspects of relations between technical measures and moral rights of authors (Chapter 1), the European Directive 2001/29 called "information society" was analyzed under two major angles: the article focuses on the definition of technical measures for the copyright protection (Chapter 2), before trying to put some more light on the effectiveness of protection of copyright (Chapter 3).

* Assistant Professor Faculty of Law, Public Administration and Defense Megatrend University, Belgrade.

Keywords: Directive 2001/29, Copyright Law, Intellectual Property Law, Information Society, Technological Measures of Protection.